

# Relativismin ongelma feministisessä tieteenfilosofiassa

Kristina Rolin

Tampereen yliopisto

[kristina.rolin@tuni.fi](mailto:kristina.rolin@tuni.fi)

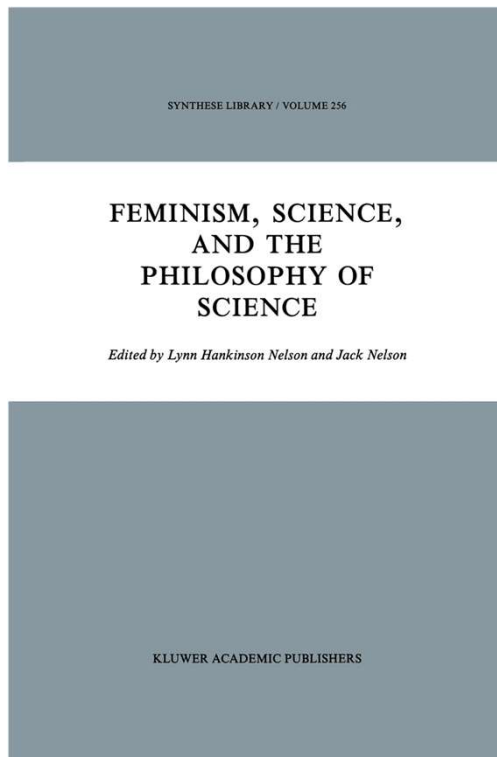
Suomen Filosofinen Yhdistys 25.3.2026

# Esitelmän rakenne

- Ilkka Niiniluoto ja relativismin ongelma:
  - Niiniluoto, Ilkka. 1996. The relativism question in feminist epistemology. Teoksessa Lynn Hankinson Nelson & Jack Nelson (toim.), *Feminism, Science, and the Philosophy of Science* (sivut 139-157). Kluwer.
  - Niiniluoto, Ilkka. 2005. Relativismin houkutus ja kurjuus. Teoksessa Jan Rydman (toim.), *Suhteellista?* (sivut 135-151). Yliopistopaino ja TSV.
- Standpoint-tietoteoria ja relativismi
- Kriittinen kontekstuaalinen empirismi ja relativismi
- Lopuksi

# Ilkka Niiniluoto ja relativismin ongelma

# Relativismin ongelma



- Feministinen tietoteoria kannattaa näkemystä, jonka mukaan tietäminen on jossain mielessä suhteellista, esim. sukupuolisidonnaiseen näkökulmaan nähden.
- Relativismi jää usein epäkoherentiksi kannaksi.
- Kriittinen, fallibilistinen tieteellinen realismi sallii maltillisen relativismin, joka välttää tämän ongelman.

# Mitä relativismi on?

- Relativismin yleinen muoto: “X on suhteellinen Y:hyn nähden.”
  - Esim. X on hypoteesin tiedollinen oikeutus ja Y voi olla yhteisö, näkökulma, kulttuuri, elämänmuoto, paradigma, käsitteellinen viitekehys.
- Filosofisena kantana “X on suhteellinen Y:hyn nähden” väittää, että Y on välttämätön X:n olemassaololle (Niiniluoto 1996, 140).
- Tietoteoreettinen relativismi ei ole skeptisismiä, sillä se ei kiellä tiedollisesti oikeutettujen väitteiden mahdollisuutta (140).
  - Se kieltää ainoastaan, että tiedon oikeuttamisen standardit ovat absoluuttiset.

# Argumentti relativismia vastaan

- Klassinen argumentti relativismia vastaan on, että relativismi on epäkoherentti kanta (Niiniluoto 1996, 141).
- Esimerkki:
- (GR) Kaikki uskomukset ovat suhteellisia uskojan sukupuoleen nähden.
- Myös (GR) on suhteellinen uskojan sukupuoleen nähden.
- (GR) on epäkoherentti, koska (GR) esitetään uskojan sukupuolesta riippumattomana näkemyksenä, jota se ei kuitenkaan ole.

# Kriittinen, fallibilistinen tieteellinen realismi

- Fallibilismi: Epävarmuus ja virheiden mahdollisuus ovat tieteessä aina läsnä. Tämä ei kuitenkaan ole perustelu skeptisismille tai epäluottamukselle tieteeseen, sillä tieteeseen on sisään rakennettu itsensä korjaavia sosiaalisia mekanismeja. Epävarmatkin tulokset ovat usein parasta käytettävissä olevaa tietoa.
- Tiedon subjekti on tiedeyhteisö (Niiniluoto 1996, 142).
- Väitteen hyväksyminen tiedeyhteisössä ei välttämättä merkitse sitä, että väitteen uskotaan olevan tosi (143).
- ”S tietää, että p” merkitsee, että p on totuudenkaltainen (143).

# Maltillinen relativismi

- Tieteellisten hypoteesien tiedollinen oikeuttaminen on suhteellista tiedeyhteisön soveltamiin standardeihin ja sen käyttämiin menetelmiin (Niiniluoto 1996, 143).
  - Tieteen historiasta löytyy näyttöä sen väitteen tueksi, että standardit ja menetelmät ovat muuttuneet aikojen kuluessa (143).
- Standardien ja menetelmien rationaalisuutta voidaan kuitenkin arvioida, esim. tieteenfilosofisen tutkimuksen keinoin (143).
- Rationaalisuuden kriteeri on standardien ja menetelmien kyky edistää tieteen tiedollisia tavoitteita, kuten totuutta.
  - Tieteen rationaalisuus on instrumentaalista rationaalisuutta (Giere 1989).



# Standpoint-tietoteoria ja relativismi

# Standpoint-tietoteoria

- Tiedon sijoittuneisuuden teesin (engl. *the situated knowledge thesis*) mukaan tietäminen on tiettyyn yhteiskunnalliseen asemaan ja siitä avautuvaan näkökulmaan sidottua.
- Tiedollisen voimavaran teesin (engl. *the thesis of epistemic advantage*) mukaan tietynlaiset yhteiskunnalliset asemat ja niistä avautuvat näkökulmat ovat kuitenkin tiedon tuotannon kannalta hedelmällisempiä kuin muut.
  - Yhteiskunnallisesti alisteiset tai marginaaliset asemat ovat tiedollisia voimavaroja erityisesti sellaisessa tutkimuksessa, jonka tavoite on ymmärtää eriarvoisuutta tuottavia ja ylläpitäviä yhteiskunnallisia mekanismeja.

# Tiedon sijoittuneisuuden teesi

- Yhteiskunnallinen asema ja siitä avautuva näkökulma vaikuttavat
  - ihmisen kokemusmaailmaan,
  - mahdollisuuksiin ymmärtää toisten ihmisten kokemusmaailmaa, sekä siihen,
  - kenen kanssa kokemukseen perustuvaa tietoa jaetaan ja
  - pidetäänkö ihmisen kokemukseen perustuvia väitteitä uskottavina.
- Kokemuksiin perustuvalla aineistolla (haastattelut, kyselyt, kertomukset, jne.) on keskeinen tehtävä tieteellisen tiedon oikeuttamisessa erityisesti ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa.
- Tiedon sijoittuneisuuden teesi ei oletta, että esimerkiksi kaikilla naisilla olisi samanlaisia kokemuksia pelkästään sen vuoksi, että he ovat naisia.
  - Empiirisen hypoteesi: Tietynlaisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevilla ihmisillä on keskimäärin samankaltaisia kokemuksia.

# Tiedollisen voimavaran teesi

- Systemaattisia vinoumia tieteellisessä tutkimuksessa on vaikea oikaista pelkästään perinteisillä tieteen menetelmillä. Jos nämä menetelmät olisivat olleet niin tehokkaita kuin on uskottu, olisi hankala selittää, miten rasistiset ja seksistiset oletukset ovat pitäneet pintansa pitkään esim. biologian ja yhteiskunnan tutkimuksessa (Harding 1991).
- Jotta tieteen itseään korjaava sosiaalinen mekanismi toimisi paremmin, tarvitaan tutkimusta, jossa alisteisissa tai marginaalisissa asemassa elävien ihmisten näkökulmat otetaan vakavasti.
- Alisteisissa tai marginaalisissa asemassa elävien ihmisten näkökulmat ovat tiedettä uusintavia sen vuoksi, että ne ovat olleet aliarvostettuja tai kokonaan ohitettuja aiemmassa tutkimuksessa (1991, 121).

# Relativismin ongelma

- Tiedon sijoittuneisuuden teesi ja tiedollisen voimavaran teesi eivät ole yhteensopivia:
  - Jos tiedon oikeuttaminen on suhteellista tietäjän yhteiskunnalliseen asemaan ja siitä avautuvaan näkökulmaan, niin myös se teesi, että tietynlaiset yhteiskunnalliset asemat ovat tiedollisesti hedelmällisempiä kuin muut, on suhteellista yhteiskunnalliseen asemaan ja siitä avautuvaan näkökulmaan. Ei siis ole selvää, miksi erilaisesta näkökulmasta yhteiskuntaa katsovien ihmisten tulisi hyväksyä tämä teesi.
- “Bias paradox” (Antony 1993; Longino 1999): Jos feministinen tieteenfilosofia pyrkii korjaamaan tutkimuksen vinoumia ja virheitä, sen tulee sitoutua standardeihin, jotka mahdollistavat vinoumien ja virheiden tunnistamisen, kritiikin ja korjaamisen.

# Feministinen empirismi

- Standpoint-tietoteoria ei eroa feministisestä empirismistä niin radikaalisti kuin Harding (1991) väittää (Intemann 2010).
  - Tiedon sijoittuneisuuden teesi on kriittisen, yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen metodologinen ohje.
- Jotta tiedollisen voimavaran teesiä voidaan testata empiirisesti, erilaiset näkökulmat tulee paikantaa tutkimuksen käsitteisiin, aineiston keräämisen strategioihin, tms. (Rolin 2006).
  - Erilaisten näkökulmien tiedollisia ansioita voidaan vertailla kysymällä, laajentavatko tai monipuolistavatko ne tiedon empiiristä perustaa.
- Standpoint-tietoteoria ei ole yleinen tietoteoria, joka pyrkii tarjoamaan vastauksia erilaisiin tietoteoreettisiin kysymyksiin (Wylie 2012, 61).
  - Sen tarkoitus on pikemminkin selvittää, miten yhteiskunnalliset valtasuhteet voivat värittää tieteellistä tutkimusta ja millaisia tiedollisia voimavaroja alistavista valtasuhteista kärsivien ihmisten näkökulmat voivat olla.

# Esimerkki #1

- *Tiedon sijoittuneisuuden teesi*: Rasismia koskeva kokemusperäinen tieto on yhteiskunnallisesti sijoittunutta tietoa.
- Jos rasismia esiintyy Suomessa, millä ihmisryhmillä todennäköisesti on siitä kokemuksia?
- Koska rasismia on muuksi kuin valkoisiksi rodullistettujen ihmisten kohtelemisen alempiarvoisina heidän ihonvärinsä tai etnisen alkuperänsä perusteella, sitä todennäköisesti kohtaavat juuri nämä ihmiset tai todistavat heidän lähipiirissään elävät ihmiset.
- Valkoisiksi rodullistetuilta ihmisiltä rasismi puolestaan jää usein huomaamatta.

## Esimerkki #2

- *Tiedollisen voimavaran teesi*: Piilosyrjinnän käsite laajentaa ja monipuolistaa aineiston keräämisen strategioita.
- Syrjintä on ihmisen eriarvoista tai haitallista kohtelua yhden tai useamman henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella (esim. sukupuoli, etninen tausta, tms.).
- Erilaiset näkökulmat voidaan paikantaa esim. analysoimalla, miten sukupuolisyryntä on käsitteellistetty akateemisen maailman tutkimuksessa.
  - Jos syrjintä rekrytoinnissa tai tutkimusrahoitusta koskevassa päätöksessä ei ole riittävä selitys sukupuolten väliselle epäsuhdalle, naisten aliedustusta on selitetty “naisten omilla valinnoilla.”
  - “Piilosyrjintä” on hienovaraista (engl. subtle) syrjintää, joka voi olla hyväntahtoista ja tarkoittamatonta, tai peitettyä tai kätkeytyä (engl. covert) syrjintää, joka on tarkoituksellista, pahantahtoista ja vaikeaa dokumentoida (Husu 2002, 49).



Kriittinen kontekstuaalinen  
empirismi ja relativismi

# Taustaoletuksien konteksti

- Empirismi: Kokemusperäisen aineisto tuki on painavin argumentti hypoteesin tai teorian puolesta (Longino 1990, 219).
- Kontekstuaalisuus: Hypoteesin tiedollinen oikeuttaminen on suhteellista taustaoletuksien muodostamaan kontekstiin.
  - Taustaoletuksilla on keskeinen rooli tieteellisessä päättelyssä: niiden tehtävä on osoittaa, että aineisto on hypoteesin kannalta relevanttia (1990, 40-43).
  - Taustaoletukset omaksutaan usein jo olemassa olevista tutkimusperinteistä ja ne voivat sisältää implisiittisiä arvoarvostelmia (1990, 216).
- Kriittisyys: Tiedeyhteisössä tulee käydä kriittistä keskustelua taustaoletuksista ja niihin mahdollisesti sisältyvistä arvoarvostelmista.

# Tiedeyhteisön konteksti

- Jotta tiedeyhteisö pystyisi tuottamaan objektiivista tietoa, sen tulee seurata kriittistä ja vastaanottavaa keskustelua edistäviä sääntöjä (Longino 1990, 76-78):
  - kritiikille omistetut keskustelufoorumit
  - jaetut argumentaation ja evidenssin standardit
  - velvollisuus vastata perusteltuun kritiikkiin
  - älyllisen auktoriteetin tasa-arvo
- Kontekstuaalisuuden toinen merkitys: Hypoteesien tiedollinen oikeuttaminen on suhteellista tiedeyhteisön keskustelua ohjaaviin sääntöihin (ml. argumentaation ja evidenssin standardit).

# Kontekstualismi ja relativismi

- Yksittäinen standardi tai menetelmä voidaan ottaa kriittisen keskustelun kohteeksi siten, että muut standardit ja menetelmät pidetään toistaiseksi oikeutettuina (Longino 2002, 131).
- Sekä kontekstualismin että relativismin mukaan tiedollinen oikeuttaminen on suhteellista tiedeyhteisön soveltamiin standardeihin ja sen käyttämiin menetelmiin.
  - Mutta ainoastaan relativisti suhtautuu standardeihin ja menetelmiin muuttumattomana, dogmaattisesti omaksuttuna viitekehyksenä.
- Kontekstualismin mukaan standardit ja menetelmät ovat oikeutettuja sikäli, kun niiden kykyä edistää tieteen tiedollisia tavoitteita ei ole asetettu kyseenalaiseksi (Rolin 2011).

Lopuksi

# Ratkaisuja relativismin ongelmaan?

- Niiniluodon maltillinen relativismi: Tiedollinen oikeuttaminen on suhteellista tiedeyhteisön soveltamiin standardeihin ja sen käyttämiin menetelmiin, joiden kykyä edistää totuutta voidaan arvioida esim. tieteenfilosofisen tutkimuksen keinoin.
- Standpoint-empirismi: “näkökulmarelativismia” rajoittaa kriittinen keskustelu erilaisten näkökulmien kyvystä edistää tutkimuksen empiirisen perustan laajuutta ja monipuolisuutta.
- Kriittinen kontekstuaalinen empirismi:
  - “taustaoletusrelativismia” rajoittaa tiedeyhteisön kriittinen keskustelu
  - “tiedeyhteisörelativismia” rajoittaa tiedeyhteisön toimintaa koskevat säännöt, joiden perusteella erilaisia yhteisöjä voidaan asettaa paremmuusjärjestykseen.

# Kirjallisuutta 1/2

- Antony, L. (1993). Quine as feminist: The radical import of naturalized epistemology. Teoksessa L. Antony & C. Witt (toim.), *A mind of one's own: Feminist essays on reason and objectivity* (185–225). Westview Press.
- Giere, R. N. (1989). Scientific rationality as instrumental rationality. *Studies in History and Philosophy of Science Part A*, 20 (3), 377-384.
- Harding, S. (1991). *Whose science? Whose knowledge? Thinking from women's lives*. Cornell University Press.
- Husu, L. (2002). Lektio: Piilosityrintä akateemisessa maailmassa: Tiedenaisten vai tiedeyhteisön ongelma? *Naistutkimus* 1/2002, 48-52.
- Intemann, K. (2010). 25 years of feminist empiricism and standpoint theory: Where are we now? *Hypatia*, 25(4), 778–796.
- Longino, H. (1990). *Science as social knowledge*. Princeton University Press.

# Kirjallisuutta 2/2

- Longino, H. (1999). Feminist epistemology. Teoksessa J. Greco & E. Sosa (toim.), *The Blackwell Guide to Epistemology* (327–53). Blackwell.
- Longino, H. (2002). *The fate of knowledge*. Princeton University Press.
- Niiniluoto, I. (1996). The relativism question in feminist epistemology. Teoksessa L. Hankinson Nelson & J. Nelson (toim.), *Feminism, Science, and the Philosophy of Science* (139-157). Kluwer.
- Rolin, K. (2006). The bias paradox in feminist standpoint epistemology. *Episteme*, 3 (1-2): 125-136.
- Rolin, K. (2011). Contextualism in feminist epistemology and philosophy of science. Teoksessa H. Grasswick (toim.), *Feminist Epistemology and Philosophy of Science: Power in Knowledge* (25-44). Springer.
- Wylie, A. (2012) Feminist Philosophy of Science: Standpoint Matters. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, 86 (2): 47-76.